

תלפנים

מתוך ספר שיצא לאור

הלכה למעשה

תשרי

מדריך הלכתי
לאור פסקי רבותינו נשיאינו
ומנהגי חב"ד

פתח דבר

בשבח והודי' לה' יתברך, הננו שמחים להגיש בפני קהל אנ"ש חסידי חב"ד - את הספר השני בסדרת המועדים 'הלכה למעשה' - חודש תשרי, המהווה מדריך מקיף להלכות ומנהגי חב"ד לחודשי אלול-תשרי. ספר זה מכיל בתוכו את כל ההלכות הנוגעות למעשה, לכל אחד ואחת, בשפה ברורה ובאופן שווה לכל נפש.

"ישראל קדושים הם" ומחזרים אחר ההלכות והמנהגים לפרטיהם, על מנת 'לדעת את המעשה אשר יעשון' בכדי להגיע מוכנים לראש השנה, יום הכיפורים וחג הסוכות, באופן שיאפשר לחגוג את החגים כדינם וכהלכתם.

פרטי הדינים והמנהגים הנוגעים לחודש תשרי - רבים ומגוונים הם, והרוצה להקיף את כל ההלכות כולם, יזדקק לעיין בכמה וכמה ספרים - החל מ'שלחן ערוך' ועד לספרי המלקטים שיצאו לאור בתקופתנו אנו. מה גם, שנוספו על כל זה הנהגות מרבתינו נשיאינו, מנהגים רבים ועוד. לכן נתעוררנו, לבוא ללקט, ולסדר דבר דבור על אופנו את כל ההלכות הנוגעות למעשה, וכן את כל מנהגי חב"ד והוראות רבותינו נשיאינו. כל זאת, על מנת להקל על המבקשים דבר ה' - זו הלכה.

* * *

וכמה מעלות למקום עלינו:

לכל לראש, מדריך זה מיוסד על פסקי רבותינו נשיאינו - החל משולחנו הגדול של רבינו הזקן, ועד להוראות והדרכות כ"ק אד"ש מלך המשיח. בנוסף לכך, שולבו בקובץ זה פסקי רבני חב"ד שבדור האחרון - בעניינים שונים, המתעוררים ובאים מזמן לזמן.

בנוסף, מאחר וספרי ההלכה כתובים בשפה תורנית מובהקת - פעמים, מתקשה הלומד להבין את חפצו ומשאלו, ואת מסקנת הדברים הלכה למעשה. עריכת ההלכות במדריך זה באה בשפה ברורה ובלשון בהירה, המגישה את ההלכה כשולחן הערוך לכל החפץ ללמוד ולהבין את הלכות החג.

חברה לכל אלה מעלה נוספת וייחודית, לספר זה; והיא, העבודה היסודית שנעשתה כהכנה לכתובת ההלכות רבות בספר זה. בשנים האחרונות, הגיעו ללשכת ההלכה של המכון, מספר רב של שאלות - בתקופת ההכנות לחג, וכן במהלך החג עצמו. שאלות אלו, עברו בירור יסודי והכרעה הלכתית מעשית על-ידי רבני המכון העונים לשאלות הלכתיות, והכרעות אלו העמידו אותנו על הנושאים שהציבור זקוק בהם לבירור, ואכן, לאותם נושאים נדרשנו בספר זה להביאם ולצייןם לתועלת ציבור השואלים.

עבודת הכתיבה והעריכה בספר זה נעשתה בהכוונתם ובהדרכתם של כמה מרבני המכון, אשר במהלך הכתיבה אף דנו וליבנו נושאים רבים הנוגעים להלכה ולמעשה, בכדי שיתאפשר להגישם בספר זה עם הכרעה ברורה ומעשית. ובסיום מלאכת הכתיבה עברו ביסודיות בהגהה מדוקדקת על פרטי ההלכות שנכתבו בו.

* * *

זכות נפלאה היא לאפשר לקהל החסידים, ליישם בזה את הוראת כ"ק אד"ש מלך המשיח (שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב) "דבר נכון ביותר הוא שכל אחד ואחד יעיין בלוחות הנ"ל [דהיינו, לוחות שמלקטים את ההלכות הנצרכות], באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה, נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו - לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

בטוחים אנו, כי בעזרת ה', הלומד כראוי בספר זה יוכל לגשת לחג מתוך ידיעה טובה ויסודית של הלכות החג. כך יצליח בסייעתא דשמיא, לחוג את חגי תשרי בקדושה ובשמחה.

ועוד והוא העיקר: ברור הדבר שהגברת העיסוק בלימוד ההלכה, מזרזת את הגאולה. כפי שאמרו חז"ל, "אין הגלויות מתכנסות אלא

בזכות המשניות" - שהם הלכות פסוקות. יהי רצון, שנזכה בקרוב ממש לראות בהתגלות כ"ק אד"ש מלך המשיח, ונשמע תורה חדשה מפיו - כולל גם בהלכות התורה, ש"אינן בטלות לעולם". תיכף ומיד ממש!

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

כ"ף מנחם-אב, ה'תשע"ח

מכון הלכה חב"ד

מבנה הספר

הספר נכתב במתכונת ייחודית, המאפשרת ללומד להגיע לידי מיצוי לימוד הלכות החג באופן יסודי. מבנה הספר כולל בתוכו כמה חלקים שונים המרכיבים ביחד תמונה שלימה ומקיפה, המביאה את הלומד לידי ידיעה בהירה ביסודות ההלכה וטעמי המנהגים, ולהתמצאות רחבה בפרטי ההלכה.

להלן יוצג מבנה הספר ותוכנו:

הלכות ומנהגים

חודש תשרי, מורכב מחגים ומועדים שונים - ומתוך כך ההלכות רבות ומגוונות. החל ממצוות שופר והלכותיה, ועד לדיני ד' מינים וכללי בניית הסוכה והישיבה בה. בתוך כך, יש פרטים הלכתיים רבים הנוגעים לעצם המצווה - ובידיעת ההלכה כראוי, ניתן לקיים את המצוות הללו כהלכתן ללא כל חשש.

הקדמות להלכות

עבודה גדולה וייחודית נעשתה בספר זה - והיא ההקדמות להלכות. דרכם של ספרי ה'ליקוטים' להביא את ההלכות הנצרכות והדברים הנוגעים למעשה. אך כבר אמרו רבותינו "לעולם ישלש אדם שנותיו . . . שלישי במשנה ושליש בתלמוד". היינו, שאין להסתפק בלימוד ה'משנה' - ההלכה, אלא יש ללמוד את 'התלמוד' - שהן, טעמי ההלכות. כך ניתן להבין היטב את ההלכה, לזכור אותה, ולהתנהג לפי הדרכותיה כראוי.

לשם מטרה זו, נכתבה הקדמה מפורטת לפני כל חג, המסבירה את יסודות ההלכה - החל מתורה שבכתב, ובהמשך - ביאורי המצווה בתורה שבעל פה, עד לספרי הפוסקים האחרונים. וכמוכן, ביאורי רבותינו נשיאינו בעניינים אלו.

דרכו של אדם לחפש את מבוקשו ללא מאמץ - ובאם ניתן להגיע למטרה בדרך קלה, הרי שכך אדם יבחר את דרכו. אולם במקרה דנן, מומלץ ביותר לכל מי שנוטל את הספר ללמוד בו - לעבור ביסודיות על ההקדמות ללימוד ההלכות. לימוד זה ייתן טעם וחיות מיוחדת בכל קיום הלכות החג, ויאפשר ללומד להסביר את טעמי ההלכות לבני ביתו ולילדיו הקטנים - דבר שיגביר את שמירת החג בהידור בביתו ובמשפחתו - כרצון ה' יתברך.

הערות ועיונים

במהלך הספר צוינו מקורות ההלכה. כדרכה של תורה, ישנן הלכות אשר לא נפסקו באופן ברור בספרי ההלכה הקדמונים - ויש לברר מתוך הכתובים ולהסיק את מסקנת ההלכה. בהלכות מעין אלו ישנם דיונים וביירוים ארוכים, על מנת להגיע למסקנת ההלכה הנכונה בסייעתא דשמיא. אך למען ירוץ הקורא בספר, בחרנו שלא להביא בגוף הספר את הדיונים והפלפולים שישנם בהלכות שונות, ואלו הובאו ב'עיונים' שבסוף הספר.

במקרה שיש בו דיון ובירוור הלכתי - צוין בהערה 'ראה בעיונים'. כך יוכל הלומד לעיין כשעתותיו בידו, בדיון ההלכתי שסביב ההלכה ובמקורותיה.

קביעות שנים

חגי תשרי במשך השנים, יכולים לחול בימים שונים בשבוע. בשנים אלו משתנות ההלכות וכן יש הדרכות מיוחדות בהתאם לקביעות המסוימת.

על כן, ייחדנו בספר זה פרקים העוסקים בהוראת ההנהגה לשנים אלו. דבר המסייע לידיעת ההלכה בזמנים אלו באופן הברור ושווה לכל נפש.

תוכן ענינים

חודש אלול

23..... פתיחה

חודש אלול / 23 / מנהגי חודש אלול / 25 / תכלה שנה
וקללותיה / 26 / סליחות / 26 / עמידה בפתיחת הארון
בסליחות / 28

29..... חודש אלול פרק א

מנהגי חודש אלול / 29 / תקיעת שופר בחודש אלול / 30
הידור במצוות ומעשים טובים / 32 / ראש חודש אלול / 34
פרשת 'כי תבוא' / 35 / תאריכים חסידיים / 35

37..... ימי הסליחות פרק ב

זמן אמירת הסליחות / 37 / שבת סליחות - 'שבת מברכים' / 37
מוצאי שבת סליחות / 39 / הכנה לסליחות / 39 / סליחות
בציבור / 41 / ימי הסליחות / 42

ראש השנה

47..... פתיחה

ערבראש השנה / 47 / התרת נדרים / 48 / שמותיו של החג / 49
ליל ראש השנה / 51 / סעודת ליל א' דראש השנה / 52
תפלת "אבינו מלכנו" / 52 / קריאת התורה וההפטרה

בראש השנה 53 / תקיעת שופר 54 / השופר 56 / זמן התקיעות 57 / ההכנה לתקיעות 58 / הברכות 60 / אחיזת השופר 60 / אופן התקיעות 61 / תקיעות דמעומד 63 / תפלת מוסף של ראש השנה 65 / התקיעות שלאחר תפלת מוסף 67 / תשליך 67 / יום ב' של ראש השנה 69 /

פרק ג ערב ראש השנה..... 70

סליחות 70 / התרת נדרים 71 / כתיבת פ"נ 72 / קברי צדיקים 73 / פרוזבול 75 / דינים נוספים 76 / תפילת מנחה 77 / הדלקת נרות 77 /

פרק ד עירוב תבשילין..... 80

סדר עירוב תבשילין 80 / דינים שונים 81 /

פרק ה ליל א' דראש השנה..... 82

הנהגת היום 82 / תפילת ערבית 82 / סעודת החג 84 /

פרק ו יום א' דראש השנה..... 88

תפילת שחרית 88 / קריאת התורה 89 / סדר תקיעת שופר 91 / תפילת מוסף 92 / סעודת החג 96 / תשליך 96 /

פרק ז יום ב' דראש השנה..... 98

ליל ב' דראש השנה 98 / הדלקת נרות 98 / סעודת החג 98 / יום ב' דראש השנה 99 /

פרק ח ר"ה שחל בימים חמושי ושישי..... 101

יום רביעי - ערב ראש השנה 101 / יום ב' דר"ה - ערב שבת 101 / שבת שובה - ג' תשרי 101 / צום גדליה - נדחה 102 /

פרק ט ראש השנה שחל בשבת..... 103

מנחה, הדלקת נרות 103 / קבלת שבת, מעריב 103 / סעודת שבת וחג 103 / תפילת שחרית 104 / מוצאי שבת - ליל ב' דראש השנה 104 /

פרק י דיני תקיעת שופר 106
 התקיעות / 107 / מבצע שופר / 109 / דיני השופר / 111

עשרת ימי תשובה

פתיחה 115
 עשרת ימי תשובה / 115 / צום גדליה / 116 / שבת שובה / 117

פרק יא עשרת ימי תשובה 119
 הוספות בתפילה / 119 / דין השוכח / 119 / ימי תשובה / 120 /
 שבת שובה / 121 / מוצאי שבת / 121 / ר' תשרי / 122

פרק יב צום גדליה 123
 החייבים בתענית / 123 / סדרי התפילות / 123

יום הכיפורים

פתיחה 129
 מצוות היום / 129 / כפרות / 131 / תפלת שחרית של ערב יום
 הכיפורים / 133 / סעודות ערב יום הכיפורים / 133 / התפייסות
 ובקשת מחילה / 135 / מלקות / 136 / טבילה / 136 / צדקה / 137 /
 תפלת מנחה / 137 / ברכת הבנים / 137 / מקרא קודש / 138 / נר
 החיים / 139 / הדלקת נרות / 139 / מצוות וידוי / 139 / איסור
 עשיית מלאכה וחמשת העינויים / 141 / כל נדרי / 142 /
 ברכת "שהחיינו" ותפלת ליל יום הכיפורים / 143 / נטילת
 הידיים וברכת שעשה לי כל צרכי ביום הכיפורים / 143 /
 קריאת התורה וההפטרה ביום הכיפורים / 144 / הזכרת
 נשמות / 146 / סדר עבודה / 147 / תפילת נעילה / 148 /
 הבדלה / 153 / קידוש לבנה / 153 / מוצאי יום הכיפורים וסעודת
 יו"ט / 154

155 ערב יום הכיפורים פרק יג

סדר כפרות 155 / סדר היום 158 / סעודת שחרית 159 /
 סדר תפילת מנחה 160 / סעודה מפסקת 161 / הדלקת
 נרות 162 / קודם החג 162 /

164 דיני העינוי ביום הכיפורים פרק יד

חמישה עינוים 164 / אכילה ושתיה 164 / אכילת
 חולה 165 / אכילה בשיעורים 167 / תרופות 169 /
 רחיצה 170 / נעילת הסנדל 171 / עשיית מלאכה 171 /

172 ליל יום הכיפורים פרק טו

תפילת 'כל נדרי' 172 / תפילת ערבית 173 /

175 יום הכיפורים פרק טז

מצוות היום 176 / תפילת שחרית 176 / קריאת התורה 176 /
 הזכרת נשמות 177 / תפילת מוסף 177 / תפילת מנחה 179 /
 תפילת נעילה 179 / יום כיפור שחל בשבת 181 /

182 מוצאי יום הכיפורים פרק יז

תפילת ערבית 182 / הבדלה 183 / קידוש לבנה 184 /
 סעודה חשובה 184 / עשיית הסוכה 184 / י"א תשרי 185 /
 י"ג תשרי 185 /

חג הסוכות

189 פתיחה

שמותיו של החג 189 / מצוות הסוכה וטעמה 190 / הלכות
 הסוכה הנלמדים ממדרש הפסוקים 192 / עשיית הסוכה
 וברכתה 194 / מצוות ישיבה בסוכה 194 / קרבנות החג 195 /
 אושפיזין 196 / שמחת בית השואבה 198 / מצוות נטילת
 ארבעת המינים 203 / דברים המעכבים בד' מינים שנלמדו

ממדרש הפסוקים / 206 / מצוות נטילת לולב זמנה / 208 /
 נטילת הלולב והנענועים / 210 / אופן הנענועים / 211 /
 הנענועים בהלל / 212 / הושענא רבה / 213 / תיקון ליל
 הושענא רבה / 214 / הקפות - הושענות / 215 / הסרת הכריכות
 העליונות מהלולב / 216 / זקיפת ונטילת הערבה במקדש,
 ונטילתה וחבטתה בזמן הזה / 217 /

פרק יח בניית הסוכה 220

סוכה פרטית / 220 / בניית הסוכה / 220 / מקום הסוכה / 221 /
 הדפנות / 223 / דפנות שלימות / 224 / גובה הדפנות / 225 /
 דפנות קבועות / 226 / סכך / 227 / הנחתו על 'דבר המקבל
 טומאה' / 227 /

פרק יט ד' מינים 232

הקדמה / 232 / לולב / 232 / הדס / 234 / ערבה / 236 /
 אתרוג / 237 / יתר דיני ד' מינים / 239 / אגידת ד' מינים / 240 /

פרק כ דיני ישיבה בסוכה 243

כוונת המצווה / 243 / מהות המצווה / 243 / הפטורים מן
 הסוכה / 246 / ברכת "לישב בסוכה" / 246 / זמן הברכה / 247 /
 כבוד הסוכה / 248 /

פרק כא ערב חג הסוכות 250

שמחת יום טוב / 250 / הכנות לחג / 250 / הדלקת נרות / 251 /

פרק כב ליל א' דחג הסוכות 253

תפילת ערבית / 253 / סעודת יום טוב / 253 / סדר
 האושפזין / 256 / ברכת המזון / 257 / שמחת בית
 השואבה / 257 /

פרק כג נטילת לולב 259

זמן הנטילה / 259 / לולב השאול / 259 / סדר נטילת הלולב / 260 /
 סדר הנענועים / 261 / מבצע ד' מינים / 263 /

פרק כד יום א' דחג הסוכות..... 265

אמירת הלל / 265 / הושענות / 266 / קריאת התורה / 268 /
נשיאת כפיים / 268 / סעודת יום טוב / 269 / שמחת יום
טוב / 270 / מוצאי יום טוב / 271 /

פרק כה יום ב' דחג הסוכות - בחו"ל..... 273

תפילת מעריב / 273 / הדלקת נרות / 273 / תפילת שחרית / 273 /
תפילת מוסף / 274 /

פרק כו חול המועד..... 275

תפילת שחרית / 275 / קריאת התורה / 275 / שמחת חול
המועד / 276 / עריכת 'שמחות' ואירועים בחול המועד / 277 /

פרק כז דיני מלאכה בחול המועד..... 279

איסור עשיית מלאכה בחול המועד / 279 / היתר עשיית
מלאכה בחול המועד / 280 / תיקון הגוף / 282 / כיבוס וטיפול
בבגדים / 284 / עבודה ומסחר בחול המועד / 285 / תיקונים
בחול המועד / 287 / כתיבה בחול המועד / 288 /

פרק כח שבת חול המועד..... 291

מנחה, הדלקת נרות / 291 / קבלת שבת, מעריב / 291 / תפילת
שחרית / 292 / קידוש היום / 292 / תפילת מנחה / 292 / מוצאי
שבת / 293 /

פרק כט ליל הושענא רבה..... 294

שמחת בית השואבה / 294 / אמירת חומש דברים / 294 /
אמירת תהלים / 294 / תפוח בדבש / 295 / קריאת שמע
שעל המטה / 295 / איסור אכילה / 296 / קריאת שמע של
שחרית / 297 /

פרק ל יום הושענא רבה..... 298

הוספה בצדקה / 298 / 'הושענות' / 298 / תפילת שחרית / 298 /
הסרת הכריכות מהלולב / 299 / הושענות דהושענא
רבה / 299 / הלולב והערבות לאחר החג / 300 / סעודת

מצווה 301 / תפילת מנחה 301 / שניים מקרא 301 / פרידה
מהסוכה 301 /

שמיני עצרת ושמחת תורה

305 פתיחה

שמיני עצרת ומעמדו 305 / תפלת גשם 308 / "תהלוכה" 309 /
ההקפות 309 / קריאת התורה בשמחת תורה 311 / הקפות
שניות 312 /

313 פרק לא ליל שמחת תורה

תהלוכה 313 / תפילת מעריב 313 / קידוש 314 / גזירת
המשקה 314 / סדר הקפות 315 / סעודת יום טוב 316 /

317 פרק לב יום שמחת תורה

קריאת התורה 317 / הזכרת נשמות 319 / תפילת
מוסף 319 / שיעורי חת"ת 320 / מוצאי שמחת תורה 320 /
הקפות שניות 320 /

321 פרק לג שמחת תורה - בחו"ל

הדלקת נרות, מעריב 321 / תפילת שחרית, הקפות
ומוסף 321 / סעודת יום־טוב 321 / תפילת מנחה 321 /
התוועדות 322 / מעריב, הבדלה 322 /

323 פרק לד שמע"צ שחל בערב שבת - בחו"ל

יום חמישי - ערב יום־טוב 323 / יום שישי - יו"ט, ערב
שבת 323 /

324 פרק לה שבת בראשית - שבת מברכים

אמירת תהילים ב'שבת מברכים' 324 / ברכת החודש 325 /
שבת אסרו חג, שבת בראשית - בחו"ל 325 / קבלת שבת 325 /
יום שבת 326 / התוועדות 326 /

הוספות

- הוספה א הלכות שליח ציבור 329
- מינוי שליח ציבור / 329 שליח ציבור אבל / 330 / הכנה
לתפילה / 330 / נתינת שכר לשליח ציבור / 330
- הוספה ב מדריך מהיר לקניית
ארבעת המינים - למנהג חב"ד 332
- הוספה ג תרשים דין אמירת "ותן טל ומטר" 334
- עיונים 335
- מפתחות 343

פרק ה

ליל א' דראש השנה

הנהגת היום

א. קבלת עול מלכות שמים: עיקר עבודת ראש השנה הוא בקבלת עול מלכות שמים. לכן עבודת היום צריכה להיות בעבודה הנראית כמו עבודה פשוטה – אמירת תהילים כל הזמן, מיעוט בשינה¹ בשני הלילות ככל האפשר².

ב. אמירת תהילים: בשני ימים של ר"ה יש לשקוד באמירת תהילים לילה ויום. ויש להתחיל בזה, החל משעה אחת קודם תפילת מנחה של ערב ר"ה³.

ג. הימנעות מדיבורי חול: בשני הימים של ר"ה צריכים להיזהר מדיבורי חול עד קצה האחרון, למעט בשינה, ולהרבות בתפילה ובתחנונים מקרב ולב עמוק. ובכל רגע פנוי לומר תהילים⁴.

ד. עישון: גם אלו שהם מעשנים כל השנה, ומעשנים גם ביו"ט – אך בר"ה יש להימנע מזה. וראוי הדבר, אשר ה'בני תורה' יזהרו בזה, וישפיעו גם על מכריהם⁵.

תפילת ערבית

ה. שליח ציבור: ש"ץ קבוע ימשיך בתפקידו, גם אם הוא בשנת

1) אך יש לשים לב, אשר המיעוט בשינה אינו פוגע בתפילות היום וכיו"ב.

2) אג"ק כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ, ח"י, עמ' תכה.

3) קובץ מכתבים לתהילים עמ' 250.

4) שם.

5) ספר המנהגים עמ' 56.

האבלות ר"ל⁶. אם אין ש"ץ אחר הגון כמותו, יכול האבל לשמש כש"ץ ואפילו אם הוא אינו קבוע⁷.

ו. הוראת רבותינו נשיאינו הק', אשר היורד לפני התיבה ובפרט בימים הנוראים, ילמד את פירוש המילות של התפילות, ובפרט הפיוטים. ואף אם עשה זאת לפני שנה, יש לעשות כך בכל שנה⁸.

ז. קודם התפילה: קודם תפילת ערבית אומר הציבור תהילים⁹, וכן בליל ב'.

ח. נוהגים לנגן לפני כל תפילה בראש השנה – את הניגון 'אבינו מלכנו'¹⁰.

ט. אריכות בתפילה: ידוע גודל הפלאת עבודתם של רבותינו נשיאינו בתפילת ערבית דליל א' דר"ה. ומזה מובן, אשר מעין זה צריך להיות גם אצל כל אחד ואחד מהחסידים¹¹.

י. שינויי נוסח: החל מתפילה זו עד לאחר יום הכיפורים, משנים את סיום ברכת "האל-הקדוש" ואומרים "המלך הקדוש". כמו"כ מוסיפים במהלך תפילת שמונה-עשרה, ארבעה קטעים שתיקנו הגאונים.

יא. אין כופלין 'לעילא' בנוסח ה'קדיש', בעשרת ימי תשובה. מלבד בתפילת נעילה.

יב. אמירת "לדוד מזמור": אין מנהגנו לפתוח את ארון הקודש קודם אמירת 'לדוד מזמור'.

(6) ראה נט"ג פנ"ו סי"ט. וש"נ.

(7) מג"א סימן תקפ"ד סק"ד.

(8) אג"ק חי"א עמ' תט"ז.

(9) ספר המנהגים, שם.

(10) ראה התוועדות יום ב' דר"ה תשד"מ (התוועדות ח"א עמ' 26), שזה כדי להכיר

'זכות אבות' – אדמו"ר הזקן, מחבר ניגון זה.

(11) ש"פ נצבים ה'תשנ"ב, הערה 19.

יג. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב אמר, שהכוונה באמירת 'לדוד מזמור' היא כלי להשפעות גשמיות עבור כל השנה¹².

יד. לאחר אמירתו על ידי כל הקהל, מסיים הש"ץ בקול את הפסוקים האחרונים. למנהגנו, אין אומרים פסוק בפסוק חזן וקהל¹³.

טו. 'לשנה טובה תכתב ותחתם': לאחר התפילה מאחלים איש לרעהו "לשנה טובה תכתב ותחתם" בלשון יחיד¹⁴, ואשה אומרת לחברתה "לשנה טובה תכתבי ותחתי"¹⁵.

סעודת החג

טז. סדר הקידוש: בורא פרי הגפן, מקדש ישראל ויום הזיכרון, שהחיינו.

יז. כאשר ר"ה חל בשבת, אומרים 'שלום עליכם' 'אשת חיל' 'מזמור לדוד' 'דא היא סעודתא' - בלחש¹⁶.

יח. ברכת 'שהחיינו': באם הרימון הוא פרי חדש עבורו, יכול לכוון בברכת 'שהחיינו' שבקידוש, ולפטור בכך גם את ברכת 'שהחיינו' שצריך לברך על הרימון¹⁷.

יט. מי שברך שהחיינו בהדלקת נרות לא יברך אותה שוב בקידוש.

כ. למרות שהנשים בירכו שהחיינו בהדלקת נרות, יכולות לענות 'אמן' בברכת שהחיינו של המקדש - ואין זה נחשב עבורם ל'הפסק'¹⁸.

12) ספר השיחות תרפ"ז עמ' 112. וכ"ה בפע"ח שער ר"ה. וראה בסה"ש תרפ"ז שם, שזהו גם ע"י השמחה יתירה על התורה שבשמח"ת.

13) אוצר מנהגי חב"ד, ע' סח.

14) ספר המנהגים עמ' 56.

15) ראה לקו"ש חכ"ד ע' 300.

16) ספר המנהגים ע' 28.

17) המלך במסיבו ח"א עמוד עח. באם לא כיוון להוציא אותו בברכת 'שהחיינו', חייב לברך עליו 'שהחיינו' - גם אם הפרי היה לפניו בשעת הקידוש. וראה קצות השולחן סימן ס"ג שגדרי שהחיינו, שונים מגדרי שאר ברכות הנהנין. וראה בזה עוד מנחת שלמה ח"א סימן כ ושבט הלוי ח"ד סימן כה.

18) שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סימן כ"א. וראה בעיונים אות ב'.

כא. טבילת החלה בדבש: בברכת המוציא טובלים פרוסת החלה בדבש ג' פעמים, וכן בכל הסעודות. אבל מניחים מלח על השולחן.
כב. מנהג כ"ק אד"ש, לטבול חתיכת חלה נוספת במלח ג"פ ולאכלה.

כג. תפוח בדבש: בתחילת הסעודה, אוכלים 'תפוח בדבש'. יש להקפיד שאכילת התפוח תהיה לאחר אכילת כזית מפרוסת המוציא – כדי שיהיה 'קידוש במקום סעודה'¹⁹.

כד. אוכלים תפוח מתוק בדבש²⁰. לכתחילה יש לקחת תפוח מתוק²¹. אם אין לו תפוח מתוק, יכול לאכול גם 'תפוח חמוץ' בדבש²².

כה. ברכת התפוח: כשמברך בורא פרי העץ על התפוח, יהיה הרימון לפניו ויכוון לפטרו בברכת "בורא פרי העץ"²³.

כו. כאשר מברך ברכת "בורא פרי העץ" על התפוח יכוון להוציא גם את הפירות שמגישים בקינוח בסוף הסעודה²⁴, ומנהג הרבי להשאיר חלק מן התפוח, להניחו בצלחת הקומפוט, ולאוכלו בסוף הסעודה²⁵.

19) קצוה"ש סימן פא בבדה"ש סק"ב. אך אם אכל את התפוח וכן כזית פת בתוך כדי שיעור אכילת פרס, גם אם אכל את הכזית פת לאחר אכילת התפוח – הרי זה נחשב לו ל'קידוש במקום סעודה'. ולהעיר, שמצד ברכת על נטילת ידים, ראוי לאכול כביצה במשך זמן של שתי 'כדי אכילת פרס'. (ע"פ דיוק הקצוה"ש מ'סדר נטילת ידים' לאדה"ז סי"ח).

20) שו"ע אדה"ז סימן תקפ"ג ס"א.

21) במחזור ויטרי כתב שיש לקחת תפוח אדום, ונראה שכוונתו לתפוח מתוק.

22) הליכות עולם (הגרז"ד סלונים), ר"ה ע' קצד. עיי"ש.

23) ע"פ התועודויות תנש"א ח"ד עמ' 323. וראה המלך במסיבו ח"ב עמ' י"ג שכ"ק אד"ש המתין באכילת התפוח עד שהובאו הרימונים.

24) מקורות המובאים באוצר מנהגי חב"ד אלול תשרי עמ' פ (עפ"י מ"ש בסבה"נ פרק ט ס"ה), ומה שהובא שם משיחת כ"ק אדמור הריי"ץ (סה"ש תש"ב עמוד 4) שיש לכוון שלא לפטור את הקינוח הוא (כפי שכבר העירו) בתקופה שבה נהגו לאכול התפוח קודם נטילת ידים.

25) אוצר מנהגי חב"ד שם.

כז. מנהג כ"ק אד"ש: נוטל את התפוח בימינו, בקליפתו, חותכו לחלקים, טובל חלק אחד – ג' פעמים בדבש, ורק אז מברך עליו בורא פרי העץ²⁶.

כח. 'יהי רצון': אחר הברכה – קודם האכילה – אומרים: "יהי רצון מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה"²⁷.

כט. אומרים 'יהי רצון' רק באכילת התפוח בדבש, אך לא על שאר הדברים שאוכלים בליל ר"ה.

ל. אכילת הרימון: לאחר אכילת התפוח נוהגים לאכול רימון. יש לאכול את הרימון בתחילת הסעודה לאחר אכילת התפוח²⁸.

לא. ראוי לאכול מן הרימון שיעור שלם²⁹. דהיינו, כזית.

לב. אם כיוון על הרימון בשעת ברכת 'שהחיינו' בקידוש – אף שלא היה הרימון לפניו בעת הקידוש, אין צריך לברך עליו שהחיינו, ונפטר בברכת 'שהחיינו' שנאמרה בקידוש³⁰.

לג. אכילת 'ראש': אוכלים ראש של איל³¹, או ראש של דג³².

לד. אכילת הסימנים, הינה רק בלילה הראשון של ר"ה³³.

לה. ההנהגה בעת הסעודה: מצוה לאכול ולשתות ולשמוח בראש

26) ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים, פיסקא ד"ה ויטבול.

27) ה"יהי רצון" אינו נחשב כהפסק בין הברכה לאכילה. ראה אג"ק ח"ג עמ' ק"מ.

28) התוועדויות תנש"א ח"ד ע' 323. והסיבה לכך היא, כדי שלא להיכנס לספקות בנוגע לברכה ראשונה ואחרונה.

29) שם.

30) בליל ר"ה תש"ל לא היה הרימון על השלחן בעת הקידוש [המלך במסיבו ח"ב עמ' יג]. וזהו כדעת מהר"ש אבוהב והר"ם זכות בשו"ת דבר שמואל (סימן רסד) [הובאו דבריהם בשו"ת יבי"א ח"ד סימן יט], ושו"ת הב"ח [הישנות סימן קלב] שאפשר להתכוון להוציא בברכת 'שהחיינו' כעת, הנאה שתבוא לאח"ז.

31) היום יום, א' תשרי.

32) כאשר לא הצליחו להשיג ראש של איל, אכל כ"ק אד"ש מה"מ ראש של דג. (מעשה מלך ע' 255).

33) אוצר מנהגי חב"ד, ע' פב.

השנה. אמנם אין לאכול כל שבעו, כדי שלא יקל את ראשו, ותהיה יראת ה' על פניו, בבחי' "וגילו ברעדה"³⁴.

לו. רבותינו נשיאינו מיעטו ביותר בדיבור בימי ראש השנה, כולל בעת הסעודות. ובפרט ביום הראשון. וכן לא נהגו לומר 'לחיים' או לנגן בעת הסעודות³⁵.

לז. ברכת המזון: אומרים 'עלה ויבוא' ומזכירים בו את היום טוב ואת 'ראש השנה' - אך אין מזכירים בו 'ראש חודש'.

לח. אומרים 'הרחמן הוא ינחילנו', 'הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת', אך אין אומרים 'הרחמן הוא יחדש עלינו את החודש הזה'³⁶.

לט. שכח לומר 'עלה ויבוא' בלילה ונזכר לאחר אמירת 'ברוך' מברכת 'הטוב והמטיב' - חוזר לראש ברכת המזון. שכח בסעודות היום אינו חוזר³⁷.

מ. בסוף ברכת המזון אומרים "עושה שלום...". ולא "השלום"³⁸.

(34) שו"ע אדה"ז סימן תקצ"ז ס"א.

(35) ע"פ סה"ש תש"ב עמ' 5. כ"ק אד"ש אמר לחיים וציווה לנגן בהתוועדויות שהתקיימו ביום ב' דר"ה.

(36) ע"פ שו"ע אדה"ז סימן תקצ"א ס"ו.

(37) פסקי הסידור. וראה שער הכולל ע' פ, בביאור טעם הדבר.

(38) התוועדויות תשד"מ ח"א ע' 28.

פרק ו יום א' דראש השנה

תפילת שחרית

- א. אכילה קודם התפילה: אין לאכול קודם תקיעת שופר¹.
- ב. ראוי גם שלא לשנות קודם תקיעת שופר².
- ג. כתבו הפוסקים "מי שלבו חלוש ואין דעתו מיושבת לתקוע ולהתפלל עד שיטעום – יאכל, ואחר כך ישתה מעט. ומכל מקום יש להם לעשות בצנעה מפני המון עם שלא יקילו ביותר"³.
- ד. נשים שקשה להן להמתין ולא לאכול עד 'תקיעת שופר' – יכולות להקל ולאכול⁴.
- ה. קטן שהגיע לגיל חינוך חייב בתקיעת שופר⁵, אך מותר לו לטעום לפני 'תקיעת שופר'.
- ו. אמירת 'המלך': נוהגין לחלק את התפילה: מ'הודו' עד 'המלך', מתפלל לפני העמוד חזן אחד. ומ'המלך' ואילך – חזן שני⁶.

(1) מט"א סימן תקפ"ח ס"ב. ועיי"ש בקצה המטה.

(2) רוקח הגדול סימן שנג. קצה המטה, תקפ"ח סק"ה. שדי חמד. אמנם, מפני חלישות הגוף בדורנו ובפרט שסיום התפילה בר"ה הוא מאוחר יותר מכל שבת ויו"ט – ניתן להקל בשתייה – ראה בקצה המטה שם. אמנם כמה מזקני רבני אנ"ש, היו מחמירים לאסור גם שתייה קודם תק"ש.

(3) ראה מט"א סימן תקפ"ח ס"ב שמתיר בפשיטות למי שליבו חלוש, אך כותב שם שגם מי שצריך לאכול – יעשה זאת בצנעה.

(4) מאחר ונשים אינם חייבות בתקיעת שופר, ניתן להקל להם באכילה קודם התקיעות.

(5) מט"א סימן תקפ"ט ס"ד.

(6) מט"א סימן תקפד, ס"ט.

ז. הקהל אינו קורא 'המלך' בקול רם. אולם, כל אחד אומר בעצמו את נוסח התפילה כמו בכל שבת ויו"ט.

ח. חזרת הש"ץ: כשמסיים כל אחד את תפילת 'שמונה-עשרה' בלחש, עליו להמתין במקומו, ויחזור למקומו כאשר מתחיל הש"ץ את 'חזרת הש"ץ'⁷. אך אינו צריך להמתין במקומו עד 'קדושה' כמו בשאר ימי השנה⁸.

ט. כשמסיים הש"ץ "אתה קדוש . . יהללוך סלה" - אפשר להתיישב⁹.

י. בחזרת הש"ץ, אומר הש"ץ לבדו את הקטעים "זכרנו" ו"מי כמוך"¹⁰. אך מותר לנגן איתו יחד, כאשר אומר את הקטעים הללו בניגון¹¹.

יא. בפיוט 'לא-ל עורך דין' מנהג כ"ק אד"ש לעמוד, וכן ב'ונתנה תוקף'.

יב. כשמגיע הש"ץ לקטע "וכתוב לחיים טובים" ולקטע "ובספר חיים" - הציבור אומרם בקול, ולאחר מכן אומרם הש"ץ¹².

יג. 'אבינו מלכנו': באמירת 'אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו' אומרים 'רוע גזר' בנשימה אחת¹³.

קריאת התורה

יד. פתיחת הארון: בעת פתיחת הארון אומרים י"ג מידות הרחמים

7 שו"ע אדה"ז סימן קכג, סוף ס"ג. מנהג כ"ק אד"ש מה"מ לחזור למקומו, כאשר החזן מסיים את הקטע 'מסוד חכמים ונבונים'.

8 שו"ע אדה"ז, שם.

9 ע"פ מנהג כ"ק אד"ש.

10 אג"ק ח"ג עמ' ה'.

11 ואף בתפילת מוסף של ר"ה שאין להפסיק בדיבור שם כדי לא שיהיה הפסק בין ברכת השופר ל'תקיעות דמועמד', מותר לנגן עם החזן. מאחר שכל ענייני התפילה אינם נחשבים להפסק (מקדש ישראל, ימים נוראים סימן קנג).

12 אג"ק ח"ג, שם.

13 שו"ע אדה"ז סימן תקפ"ד ס"ד.

– ג' פעמים, 'רבונו של עולם'. יש לומר כן, בין כשחל ר"ה ביום חול ובין כשחל בשבת.

טו. מי שבירך: נוסח מי שבירך לעולה לתורה "בעבור שעלה לתורה... בזה יום הדין"¹⁴.

טז. העולים לתורה: נוהגים אשר ה'בעל תוקע' עולה לתורה, ואין מקפידים שיעלה בחמשת העליות הראשונות דווקא¹⁵, אלא יכולים להעלותו גם ל'מפטיר'¹⁶.

יז. כמו כן, נוהגים אשר ה'שליח ציבור' של תפילת מוסף עולה לתורה¹⁷.

יח. מנגינת הקריאה והברכות: קוראים בתורה בניגון המיוחד לימים נוראים. וכן נוהגים לומר בנעימה זו: "ויעזור", קריאת העולים לתורה, ברכות התורה ו'מי שבירך'.

יט. אין נוהגים לקרוא את ה'מפטיר' בניגון המיוחד לימים נוראים¹⁸.

כ. הגבהה וגלילה: לאחר שקראו בתורה בספר הראשון, מניחים לידו על הבימה, את הספר השני¹⁹. אומרים חצי-קדיש. לאחר מכן²⁰ מגביהים את הספר הראשון, וגוללים אותו²¹.

(14) שער הכולל.

(15) כפי המשמעות הפשוטה בשו"ע אדה"ז (סימן תקפ"ד ס"ח) "לקרות התוקע ממנין חמשה העולים לספר תורה".

(16) כן המנהג אצל רבותינו נשיאינו – אשר מנהגם לשמש כ'בעל תוקע', ועולים למפטיר.

(17) שו"ע אדה"ז סימן תקפ"ד ס"ח.

(18) אוצר מנהגי חב"ד עמ' ק"ד.

(19) רמ"א סימן קמז ס"ח.

(20) רמ"א סימן קמז ס"ח. וטעם הדבר הוא, כדי שלא יסוחו דעתן מן המצוות. וכן אין מסירין את מעיל הס"ת השני לפני סיום גלילת הס"ת הראשון, שו"ע סימן קמז ס"ח. והטעם לכך, כתב המשנ"ב שם סקכ"ד, דאין עושין מצוות חבילות חבילות.

(21) משנ"ב סימן קמז, סקכ"ז, וסימן תרפה סקי"ג.

כא. לאחר גמר גלילת הספר הראשון פותחים את ספר התורה השני וקוראים בו²². בסיום הקריאה, הגבהה וגלילה כרגיל²³.

סדר תקיעת שופר

כב. הכנה לתקיעת שופר: כתב אדמו"ר הזקן בסידור: "ויכין עצמו לתקוע בשופר". וההכנה היא, קבלת עול מלכות שמים כללית, ומסירה כללית לה' מעומק הנפש – והכנה רבה זו שייכת לכל אחד ואחד²⁴.

כג. אומרים ז' פעמים למנצח.

כד. לאחר מכן אומר בעל התוקע פעם אחת את פסוקי "קר"ע שט"ן", ו"עלה אלקים". והקהל אומר אחריו פסוק בפסוק.

כה. הבאת הילדים: מנהג ישראל להביא את הילדים, ואפילו קטני קטנים – לשמוע יחד עם המבוגרים את תקיעת שופר²⁵.

כו. מקום התקיעות: התוקע עומד על הבימה, במקום שבו קוראים בתורה²⁶.

כז. עמידה בשעת התקיעות: התוקע צריך לעמוד בשעה שתוקע, ויזהר שלא להישען במהלך התקיעות על הבימה או כיוצא בזה²⁷.

כח. נהגו שגם השומעים את התקיעות – עומדים.

כט. אמירת הברכה: קודם הברכה אומר ה'בעל תוקע' את ה"יהי רצון" בלחש. הקהל – אינו אומרו.

ל. הבעל תוקע מברך "לשמוע קול שופר", ו"שהחיינו".

(22) שו"ע ורמ"א סימן קמ"ז, ס"ח, ובמג"א שם ס"ק יב.

(23) נוהגים אשר המחזיק את הספר הראשון בישיבה לא צריך לקום בשעת הגבהת הספר השני.

(24) ע"פ לקו"ש חל"ט ע' 43 ואילך.

(25) משיחת כ"ה תשרי תש"נ, התוועדות תש"ג ח"א ע' 257.

(26) שו"ע אדה"ז סימן תקפ"ה ס"ג.

(27) שו"ע אדה"ז סימן תקפ"ה ס"א.

לא. אם טעה וברך 'לשמוע בקול שופר', לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולברך²⁸.

לב. כשמברך הבעל תוקע יכוון להוציא את השומעים ידי חובתם בברכות ובתקיעות, וגם השומעים יכוונו לצאת ידי חובתם, ולא יענו 'ברוך הוא וברוך שמו'²⁹.

לג. הפסק בדיבור: משעת ברכת התקיעות ועד לאחר הקדיש שאחרי מוסף – אסור לדבר, חוץ מעניינים הקשורים לתקיעות או לתפילות²⁹.

לד. סיום סדר התקיעות: אחרי התקיעות אומרים כולם – "ובכן, יהי רצון מלפניך".

לה. נוהגים להסתכל בפני הבעל תוקע לאחר סיום התקיעות³⁰.

לו. אחר סיום התקיעות, אומרים את שלושת הפסוקים שלאחר התקיעות. נהוג שהבעל תוקע אומרם, והקהל עונה אחריו פסוק בפסוק³¹.

תפילת מוסף

לז. לפני תחילת תפילת מוסף, אומר ה'שליח ציבור' את תפילת: "הנני העני ממעש... והפסוקים "ידעתי ה'...". הקהל – אינו אומר קטע זה.

לח. 'תקיעות דמעומד': במהלך תפילת מוסף תוקעים – הן בתפילת לחש, והן בחזרת הש"ץ.

לט. בתקיעות אלו, יכול התוקע לעמוד במקומו ואינו חייב לעמוד על הבימה של קריאת התורה³². המנהג בפועל, אשר התוקע עומד על הבימה גם בתקיעות אלו.

(28) שו"ע אדה"ז סימן תקפ"ה ס"ד.

(29) שו"ע אדה"ז סימן קכ"ד ס"ב.

(30) קונטרס לימוד החסידות עמ' 11.

(31) ספר המנהגים עמ' 56.

(32) שו"ע אדה"ז סימן תקצ"ב ס"ט.

מ. בתפילת לחש, כשמגיעים המתפללים לסיום הברכות ששם יש לתקוע – התוקע מכה בידו על השולחן, כדי לסמן לציבור שעומדים לתקוע³³.

מא. המתפלל ביחידות אינו תוקע בתפילת מוסף. ואפילו אם אדם אחר תוקע, לא יעצור בתפילה כדי לשמוע את התקיעות – מאחר ותקנת חכמים לתקוע בתפילה, הינה רק כאשר מתפללים בציבור³⁴.

מב. "ונתנה תוקף": באמירת "ונתנה תוקף" – עומדים.

סדר האמירה, חזן וקהל, כרגיל בין אנ"ש: החזן מתחיל בקול, והקהל אומר את שני הקטעים הראשונים – "ונתנה תוקף", ו"בראש השנה יכתבון". החזן חוזר בקול מ"כבקרת", עד "ומי ירום". אח"כ אומר הקהל בקול רם: "ותשובה . . הגזירה", והחזן חוזר זאת בקול רם.

הקהל אומר "כי כשמך . . וכחלום יעוף". והחזן אומר בקול מ"אמת כי אתה... עד "וכחלום יעוף". אז אומר הקהל בקול רם "ואתה . . וקיים", והחזן חוזר זאת בקול רם. הקהל אומר "אין קצבה" עד סוף הקטע, והחזן מסיים זאת בקול ומתחיל "כתר".

מג. 'עלינו לשבח': אין רוקקין באמירת 'להבל ולריק'.

מד. הכריעות שבתפילה: בכריעה אין נופלים על היד אלא נוגע בראשו בקרקע. על כן:

אם בית הכנסת מרוצף באבנים או בשיש – יש להכין מפה, מגבת וכדומה, כדי להפסיק בין פני המשתחוים ב"עלינו", לבין הקרקע.

אם זו רצפת קרשים – או שיש על הרצפה כיסוי פלסטיק או שטיח – אין מקפידים בזה³⁵.

33) מנחת אלעזר ח"ד סו"ס ל"ז. וראה בכנה"ג תקצב הגהות הטור אות ד'.

34) שו"ע אדה"ז סימן תקצ"ב ס"ז.

35) ע"פ ספר המנהגים עמ' 57. וראה פס"ד צ"צ, חידושים על הרמב"ם הל' תפילה

(שמב, א).

מה. נוהגים לכרוע כסדר הזה:

כריעה – כורעים על הברכיים וגודלי הרגליים. לאחר מכן, נשענים גם על גודלי הידיים, כשהאצבעות קפוצות וכפופות לתוך כף היד.

השתחויה – מכופפים את הראש, עד שיגע המצח ברצפה – ותוך כדי כך, מתרוממים עם הברכיים מעט מעל גבי הקרקע. ברגע זה, נשענים רק על אצבעות הרגליים וגודלי הידיים.

ההשתחויה נעשית לזמן קצר ביותר.

מו. אצבעות הידיים קפוצות והבוהן אינה כפופה לתוכן.

מז. המילים שיש לכרוע בהן בתפילת 'עלינו לשבח': במילה 'ואנחנו כורעים' – יש לכרוע. במילה 'ומשתחוים' – יש לעשות השתחויה.

מח. נשים אינן כורעות, כנראה מטעמי צניעות.

מט. אסור לש"ץ לזוז ממקומו בשעת הכריעה, ולכן יעמוד מלכתחילה קצת רחוק מן התיבה כדי שיוכל לכרוע ולהשתחוות, והעומדים לידו עוזרים לו לקום³⁶.

נ. בשעה שהש"ץ אומר 'הוא אלוקינו אין עוד' – אומר הקהל את פסוקי 'אתה הראת'. החזן, אינו אומר פסוקים אלו. ויש לש"ץ להאריך בזה מעט כדי שהציבור יספיק לומר את כל הפסוקים, ולא למהר ולהתחיל "אוחילה לא-ל".

נג. נשיאת כפיים: כשמסיים הש"ץ את ברכת 'הטוב שמך ולך נאה להודות', אומר 'אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו וכו'', ותיבת 'כהנים' אומר בקול ומסיים 'עם קדושך כאמור'³⁷. רק אז מתחילים הכהנים לברך³⁸.

(36) מט"א סימן תקצ"ב ס"א.

(37) פסקי הסידור.

(38) שו"ע אדה"ז סימן קכ"ח סכ"ח.

נד. אם יש רק כהן אחד בדוכן הש"ץ לא אומר את תיבת 'כהנים' בקול³⁹. אך עליו לומר את הנוסח של 'אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו וכו'⁴⁰.

נה. הקהל מכסים את פניהם בטלית בשעת 'ברכת כהנים', וגם את הילדים מכניסים תחת הטלית⁴¹.

נו. ההנהגה בעת הברכה: בתיבת יברוך - המתברך ראשו באמצע. ה' - מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך - באמצע. יאר - לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום - ראשו באמצע.

נז. בשעת 'ברכת כהנים' נוהגים לומר: 'רבונו של עולם חלום חלמתי וכו''. אמירת התפילה הזו, הינה רק בשעה שהכהנים מנגנים, אבל כשאומרים הכהנים את המילים, צריך לשתוק ולכוון.

נח. אמירת ה'רבונו של עולם', מתחלקת כדלהלן: כשמנגנים לפני תיבת "וישם" - אומרים⁴² 'רבוש"ע'. הצדיק'. כשמנגנים לפני תיבת "לך" - 'ואם... אלישע'. כשמנגנים לפני תיבת "שלום" - 'וכשם... לטובה'. כשאומרים "שלום" - אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני" ועונים אמן.

נט. לאחר 'ברכת כהנים' אומרים 'אדיר במוסר'. אומרים אותו, כשעדיין הטלית פרושה על הפנים⁴³.

ס. הכהנים נשארים על הדוכן עד אחר סיום 'קדיש תקבל'⁴⁴.

נא. תקיעות בסיום התפילה: אחר אמירת שיעור היומי של התהילים, תוקעים עוד שלושים תקיעות.

(39) שו"ע אדה"ז סימן קכ"ח סט"ו.

(40) שהרי זה חלק מסדר התפילה של הש"ץ. ע"פ שו"ע אדה"ז סימן קכח, סל"ב, סנ"ד.

(41) היום יום טו תשרי.

(42) ואין הש"ץ אומר, שו"ע אדה"ז סימן קכח, סנ"ח.

(43) היום יום ז סיון.

(44) משנה ברורה סימן קכח, סק"ס. וכך נהגו אצל כ"ק אד"ש.

נב. בתקיעות אלו תוקעים את השברים-תרועה של סדר תשר"ת, בנשימה אחת עם הפסק ביניהם. כמו ב'תקיעות דמיושב'⁴⁵. (ראה לקמן פרק י' סעיף י"ז).

סעודת החג

נג. קידוש: נוסח קידוש היום: "תקעו . . לאלקי יעקב", סברי מרנן, וברכת הגפן בלבד.

נד. השוכח "יעלה ויבוא" – אם נזכר אחר שאמר "ברוך" של ברכת הטוב והמטיב, אינו חוזר⁴⁶.

נה. אם לא בירך שהחיינו בליל החג ונזכר למחר – מברך בשעה שנזכר. ועליו לברך מיד כשנזכר שלא בירך אתמול – ואפילו אם נזכר באמצע היום, שלא בשעת הקידוש⁴⁷.

נו. שינה בראש השנה: נוהגים שלא לישון ביום ראש השנה, והיושב בטל הרי הוא כישן⁴⁸.

תשליך

נז. מקום התשליך: לאחר תפילת מנחה יוצאים לבאר מים או למעין שיש בו דגים חיים, ואומרים את נוסח ה"תשליך". מדייקים שיוכלו לראות את הדגים שבמים⁴⁹.

נח. יש להיזהר שלא יתערבו אנשים ונשים בעת ההליכה לתשליך ובזמן אמירתו⁵⁰.

45) שבח המועדים עמ' 30 הע' 12. ובפרט שיש אנשים ונשים שסומכים על תקיעות אלו כדי לצאת ידי חובתם. בנוסף לכך, יתכוון התוקע להוציא ידי חובה את מי שעדיין לא יצא ידי חובתו.

46) פסקי הסידור. אך אם שכח בסעודת ליל ר"ה, חוזר.

47) ע"פ שו"ע אדה"ז סימן תע"ג ס"ב.

48) שו"ע אדה"ז סימן תקפ"ג ס"ח

49) התוועדויות תנש"א ח"ב עמ' 378

50) ראה בקצה המטה סימן תקצח סק"ז. ובאם לא ניתן לסדר את המקום באופן שלא יהיה עירוב בין האנשים, יש להם לעשות בשני מקומות נפרדים.

נט. מקום שאין בו באר מים או מעיין, נאמרו בזה מנהגים שונים: יש שנהגו להביט לעבר נהר או מעיין הנמצא במרחק⁵¹. יש שנהגו לומר אותו ליד בור מים, אף שאינם 'מים חיים'⁵².

ס. כאשר כ"ק אדמו"ר הריי"ץ שהה במקום בו לא היה היכן לעשות תשליך – נהג להשלים את ה'תשליך' באחד מימי 'עשרת ימי תשובה' – ביום 'י"ג מידות'⁵³.

סא. סדר התשליך: אחרי סיום אמירת הנוסח, מנערים שולי הטלית קטן.

51) לדוגמא, בצפת נוהגים להביט על הכינרת. (יפה ללב ח"ב סימן קנ, ב).

52) כה"ח סימן תקפ"ג.

53) המלך במסיבו ח"ב עמוד כ'. וראה אוצר מנהגי חב"ד ע' קמה. נטעי גבריאלי, יוהכ"פ, פרק ט'.

פרק ז

יום ב' דראש השנה

ליל ב' דראש השנה הדלקת נרות

- א. זמן ההדלקה: יש להדליק את הנרות רק לאחר צאת הכוכבים, באמצעות אש הדולקת כבר.
- ב. מדליקים את הנרות סמוך לקידוש ממש, כדי לסמוך את ברכת שהחיינו לאכילת הפרי חדש¹.
- ג. אמנם, אם לובשת בגד חדש אינה צריכה להמתין לקידוש – אלא תדליק בזמן הרגיל של הדלקת נרות, שהרי 'זריזין מקדימין למצוות'.
- ד. הכנת הנרות: אסור לחמם נר ולהדביקו בפמוט. כמו כן, אסור לחתוך את שוליו בכדי שיכנס בנקב של הפמוט. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב.
- ה. הברכות: ברכת הנרות: "ברוך אתה . . . להדליק נר של יום הזכרון" ו"שהחיינו".
- ו. בברכת שהחיינו יש ללבוש בגד חדש או להביט על פרי חדש אשר יאכלו אותו מיד לאחר הקידוש. אולם, גם אם אין לה בגד או פרי חדש, תברך 'שהחיינו'².

סעודת החג

- ז. יש מקום לומר גם בליל ב' של ר"ה 'לשנה טובה תכתב ותחתם'³. אמנם מנהג כ"ק אד"ש, לאחל בליל יו"ט שני של ר"ה – 'גוט יום טוב'.

(1) מט"א סימן תקצ"ט ס"ט.

(2) כי עיקר ברכת שהחיינו היא על החג. שו"ע אדה"ז סימן ת"ר ס"ה'ו'.

(3) ספה"ש תנש"א ח"א עמ' 37 הערה 76.

ח. בברכת 'המוציא' טובלים את החלה בדבש (ראה לעיל פרק ה' סעיף כ"ט).

ט. פרי חדש: נוהגים להניח פרי חדש לפני המקדש, ובעת ברכת 'שהחינו' מסתכל בפרי החדש. אמנם, גם אם אין לו פרי חדש – מברך 'שהחינו'⁴.

י. את הפרי החדש אוכלים קודם נטילת ידיים לסעודה⁵.

יא. בליובאוויטש נהגו, וכך הקפידו רבותינו נשיאינו, לאכול כזית מהפרי ולברך ברכה אחרונה על הפרי לפני נטילת הידיים לסעודה⁶.

יב. אכילת ה'סימנים': תפוח בדבש, רימון – הם רק בלילה הראשון⁷.

יום ב' דראש השנה

יג. הזכרת נשמות: מנהג רבותינו נשיאינו להזכיר נשמות בלחש ביום ב' דר"ה, אחר קריאת התורה – לפני התקיעות. אמנם, כ"ק אד"ש אמר על כך שאין זו הוראה לרבים וכל אחד יכול להחליט בעצמו כיצד להתנהג⁸.

יד. כיוון שאומרים זאת בלחש – אין יוצאים מבית הכנסת מי שיש לו אב ואם.

טו. התקיעות: סדר התקיעות, כמו ביום א' דר"ה.

טז. בגד חדש: הבעל תוקע מברך גם ביום ב' דר"ה שהחינו, ולכתחילה יהיה לבוש בבגד חדש⁹.

4) שו"ע אדה"ז סימן ת"ר ס"ה"ו. שעיקר ברכת שהחינו היא על החג.

5) ספר המנהגים עמ' 56.

6) ספר השיחות תש"ה עמ' 4.

7) אוצר מנהגי חב"ד עמ' פ"ב.

8) התועדויות תשמ"ג ח"א עמ' 56.

9) שו"ע אדה"ז סימן ת"ר ס"ז.

יז. שינה: ביום ב' של ראש השנה אחר התפילה, אפשר להקל ולישון בעת הצורך – מאחר שכבר נגמר הדין דראש השנה¹⁰.

יח. לימוד החסידות במוצאי ר"ה: הצעת כ"ק אד"ש: לחבר את השעות של ראש השנה עם התחלת מוצאי ראש השנה, בלימוד החסידות. ובכך יומשך לנו בכל ענינינו אור החסידות עד למטה מטה¹¹.

יט. התוועדות: לפנות ערב נוהגים ליטול ידיים לסעודה והתוועדות, ובמשך ההתוועדות מנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו.

כ. כשנמשכת ההתוועדות לתוך הלילה, ואפילו אחר כמה שעות – צריך לומר 'יעלה ויבא' בברכת המזון.

כא. אמנם, באם התפלל 'ערבית ואמר בתפילה 'אתה חוננתנו', או שעשה הבדלה על הכוס, וכן אם אמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" – לא יאמר 'יעלה ויבוא' בברכת המזון¹².

(10) נט"ג פס"ז סקל"ט.

(11) אג"ק ח"ד עמ' תצח.

(12) שו"ע אדה"ז סימן קפח סט"ז.

פרק יד

דיני העינוי ביום הכיפורים

חמישה עיננים

א. יום הכיפורים אסור באכילה ובשתיה, ברחיצה, בסיכה, בנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה.

אכילה ושתיה

- ב. אכילה ושתיה אסורים אפילו במשהו¹.
- ג. צריך לצום ביום הכיפורים כ"ו שעות², וכיון ש'מקצת שעה' הרי היא כ'שעה' – אפשר להקל בכך ולצום קצת יותר מכ"ה שעות³.
- ד. מעוברת, יולדת ומניקה: נשים מעוברות ומיניקות חייבות לצום⁴.
- ה. נשים מעוברות בהריון בסיכון, וכן נשים שיודעות שהצום מסוכן להריון – חייבות לברר אצל רב האם מותר להם לצום וכיצד.
- ו. יולדת – עד ג' ימים מהלידה פטורה, עד שבוע – תלוי בהרגשתה⁵, אחרי שבוע צריכה לצום⁶.
- ז. המפלת לאחר ארבעים יום, דינה כיוולדת⁷. אם הפילה לפני ארבעים יום תתייעץ עם רב מורה הוראה כיצד לנהוג⁸.

(1) שו"ע אדה"ז סימן תרי"א ס"א-ב.

(2) היום יום י תשרי, וע"ע אוצר מנהגי חב"ד אלול תשרי עמוד קצו.

(3) שלחן מנחם ח"ג עמוד קסח.

(4) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ז ס"א.

(5) יולדת בניטוח קיסרי, תעשה שאלת חכם.

(6) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ז ס"ד.

(7) שדינה מבואר בשו"ע אדה"ז סימן תריז ס"ד, וראה בביאור הלכה סימן זה ד"ה

יולדת.

(8) פסקי תשובות סימן תריז ס"ה.

ח. אשה מינקת, אשר התינוק יונק הנקה מלאה – ובאם תתענה עלול התינוק להסתכן, תתייעץ עם רב מורה הוראה כיצד לנהוג⁹.

ט. ילדים: מחנכים את הקטנים מגיל 9-10 להתחיל להתענות ל'שעות', אך לא בגיל קטן מזה.

י. אין מדקדקים שבנים בגיל שתים עשרה ובנות בגיל אחת עשרה – יתענו כל היום¹⁰.

יא. יש שנהגו להורות לילדיהם קטנים, להתענות בליל יו"כ, ואף מונעים מהם לאכול כשזקוקים לכך – אך טעות היא בידם, ואין לענות ילדים מתחת לגיל 9, ואם הם רוצים לאכול יש לאפשר להם¹¹.

יב. ילדים הזקוקים לאכול, יש להשגיח עליהם שלא יאכלו אכילה גסה, ושיברכו כדין¹².

יג. מותר להכין להם את האוכל, אך באם הם גדולים דיים שיכולים להכין לבד אין לעשות זאת עבורם¹³. אך מותר להגיש להם את האוכל.

יד. אסור להתעסק בהכנת מאכלים, אבל ליגע באוכלין מותר¹⁴.

טו. אין להשאיר מיחם מים מערב יוה"כ לצורך מוצאי יוה"כ, אך לצורך אדם חלש ניתן להקל¹⁵. ואף מותר לעשות כן, לצורך הקטנים – הזקוקים למים חמים ביוה"כ.

אכילת חולה

טז. כל חולה החושש שהתענית ביום הכיפורים עלולה לסכן את בריאותו – עליו לברר היטב בימים הסמוכים ליום הכיפורים

(9) ביאור הלכה שם, ד"ה 'עוברות'. וראה עוד בפסק"ת שם ס"ב.

(10) שו"ע אדה"ז סימן תרט"ז סעי' ר' י"א.

(11) אלף המגן למט"א סימן תרט"ז סק"ה.

(12) אג"ק אדמו"ר הרי"צ ח"ז ע' ב.

(13) שו"ע אדה"ז סימן תרי"א ס"ט.

(14) שו"ע אדה"ז סימן תרי"א ס"ח.

(15) שו"ע אדה"ז תרט, אלף המגן ס"ק א.

אצל רופא, האם מצבו הרפואי מאפשר לו להתענות, ובהתאם לכך להתייעץ עם רב כיצד לנהוג¹⁶.

יז. חולי סוכרת, אנשים הסובלים מבעיות בכליות, חולי לב כרוניים - אינם יכולים לסמוך על עצמם ולצום - אלא חובה גמורה עליהם לברר היטב האם מותר להם לצום וכיצד.

יח. יש להתייעץ בכל שנה מחדש על היתר האכילה ושתייה ביום הכיפורים, ועל אופן האכילה והשתייה בו.

יט. חולה הצריך לאכול, אין לו רשות שלא לאכול, ועל כך נאמר "ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש"¹⁷.

כ. כמו כן, כל מקום שמתעורר חשש, ואפילו חשש קל ל'פיקוח נפש', הכלל הוא "ספק נפשות להקל", ומשקים או מאכילים את החולה מעט מעט פחות מהשיעור¹⁸.

כא. מי שהותר לו מחמת חוליו לאכול כדרכו, יאכל כדרכו¹⁹. כמובן, ההיתר לאכול הוא רק במה שנצרך לקיום גופו ולא יותר מכך.

כב. קידוש: האוכל ביום הכיפורים - אינו מקדש, ואינו מברך על לחם משנה²⁰.

כג. נטילת ידיים: באם אוכל פת, נוטל ידיו כרגיל ולא רק עד פרקי האצבעות, ומברך 'על נטילת ידיים'. אם אוכל ל'שיעורין', נוטל ידיו ללא ברכה²¹.

16) יש לברר אצל הרופא מספר דברים והם: 1. האם מותר לו להתענות בכל ה'מעט לעת' של יום הכיפורים - בלילה וביום. 2. האם הוא מוכרח לאכול ולשתות, או שמספיק שישתה או אכילה לכדה. 3. האם חייב לאכול יותר מכזית בבת אחת, או שמספיק לו אכילה בשיעורים. 4. הערכה של כמות הנוזלים והמאכל להם זקוק גופו במהלך יום הכיפורים. 5. מהם התרופות שמוכרח לקחת ביום הכיפורים.

17) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ח סי"א ובסי"ב הוסיף "מאכילין אותו בעל כרחו".

18) שם סי", י"ג. וכן ממ"ש שם בס"ב ואילך.

19) שם סי"א.

20) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ח סי"ח.

21) נטעי גבריאל פרק מ"ב הע' ה.

כד. ברכת המזון: אכל כזית בכדי אכילת פרס – ארבע דקות – מברך אחריו ברכת המזון ואומר 'יעלה ויבוא' "את יום הכיפורים הזה"²². ואם נזכר שלא אמר 'יעלה ויבוא' לאחר שבירך ברכת "בונה ירושלים", אינו מברך ברכת "אשר נתן"²³.

אכילה בשיעורים

כה. מי שהותר לו לאכול ולשתות לפי 'שיעורים'²⁴: נכון שיכין מערב יום כיפור כוס מדידה, על מנת שיוכל למדוד על יד את שיעור השתייה המותר. וכן יכין את המאכלים בכמות המותרת באכילה.

כו. אין אכילה ושתייה מצטרפים לאיסור אכילה ביום הכיפורים²⁵. על כן, יכול לאכול פחות מהשיעור וגם לשתות פחות מהשיעור – ואין האכילה והשתייה מצטרפים לשיעור של איסור אכילה.

כז. בין אכילה לאכילה עליו להמתין זמן הנקרא "שיעור אכילת פרס", שהוא לכתחילה 9 דקות²⁶.

כח. ברכה ראשונה ואחרונה על אכילה: האוכל בדיוק את הכמות המותרת לו באכילה – דהיינו, יותר מ'כזית', ואוכל זאת בפעם אחת מברך ברכה ראשונה ובסיום האכילה מברך ברכה אחרונה²⁷.

כט. אם בסיום האכילה הראשונה מעוניין להמשיך לאכול את השיעור המותר לאחר המתנת הזמן המפסיק בין האכילות, לא יברך ברכה אחרונה. ולאחר שיעבור זמן ההמתנה – יאכל שוב בלי ברכה ראשונה, וכך יעשה כל זמן שרוצה להמשיך את האכילות של השיעורים.

(22) שו"ע אדה"ז סימן קפח סי"א, תרי"ח סי"ח. וראה פסקי הסדור אות קפ"ה.

(23) שו"ע אדה"ז סימן קפ"ח סי"א בסופו.

(24) להגדרת השיעורים ולאופני האכילה והשתייה יש לשאול רב מורה הוראה.

(25) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ב ס"ב.

(26) ספר המנהגים עמ' 45, ובעת הצורך וע"פ הוראת רב ניתן להקל עד 4 דקות

(שם).

(27) סדר ברכה"נ פ"ח ה"א.

ל. כאשר החליט שמפסיק לאכול, ואין לו צורך באכילה נוספת – יברך ברכה אחרונה²⁸ ויש לברך אותה מיד בסיום האוכל ולא להשתהות²⁹.

לא. אם החליט לסיים את האכילות ולא בירך ברכה אחרונה, והתעורר צורך לאכול מחדש – נחשב הדבר שהאכילה הקודמת התעכלה לגמרי ואי אפשר לברך עליה 'ברכה אחרונה', ועל כן האכילה שרוצה לאכול עכשיו היא אכילה חדשה וצריך לברך עליה שוב ברכה ראשונה³⁰.

לב. אם אכל פחות מכזית וממתין כשיעור הפסקה הראויה ואוכל שוב פחות מכזית – אין מברכים באכילה השנייה ברכה ראשונה כי היא המשך של האכילה הראשונה, וכן אין מברכים ברכה אחרונה – כי כל אכילה הייתה פחות מהשיעור, ושתי אכילות בהפסק זמן של 'אכילת פרס' אינן מצטרפות לאכילה אחת לחייב ברכה אחרונה³¹.

לג. ברכה ראשונה ואחרונה על שתייה: השותה ב'שיעורים', אינו מברך ברכה אחרונה כי חיוב ברכה אחרונה על שתייה, הוא כששותה רביעית שלמה בתוך שיעור 'אכילת פרס'³² וכמות השתייה המותרת ביום כיפור היא פחות מהשיעור החייב בברכה האחרונה.

(28) ע"פ סדר ברכה"נ תחילת פ"ה שכל זמן שחושב להמשיך לאכול הוי סעודה אחת עד ש'גמר בלבו' לא לאכול עוד. ולהעיר שבסו"ס קפד כתב רבנו ש"הרוצה לפטור שתי אכילות בברכה אחת ושהה בנתיים כשיעור עיכול, צריך חזור ולברך" ונראה שכאן אין דין זה כי 'שיעור עיכול' הוא כששבע מהאכילה הראשונה וחזור ונהיה רעב (ראה בסדברכה"נ סוף פ"ה), וכאן הוא באמצע האוכל ועדיין לא סיים את האכילה הראשונה.

(29) כיוון שאכילות אלו אינן משביעות ובסימן קפד ס"ג מביא רבנו מחלוקת בדין אכל ולא שבע וסיים האכילה מתי נחשב שהסתיימה האכילה הראשונה ועד מתי יכול לברך ברכת המזון וכותב שם "לכן לא ישהה כלל אחר אכילה מועטת קודם ברכת המזון.

(30) סדר ברכות הנהנין סוף פ"ה וסו"ס קפד.

(31) סדר ברכה"נ פ"ח ס"ב.

(32) סדר ברה"נ פ"ח ס"א-ב.

לד. אם רוצה להמשיך לשתות לאחר המתנת זמן ההפסק – ישתה שוב בלי ברכה ראשונה, ושתי השתיות אינן מצטרפות לחיוב ברכה אחרונה כי יש ביניהם הפסק זמן.

לה. אם שותה כל 2 דקות, וכמות השתיה מצטרפת לרביעית³³, צריך לברך 'בורא נפשות'³⁴ וברכה זו תהיה בסיום השתיה.

לו. אם החליט לסיים לשתות, ומתעורר צורך לשתות שוב – מברך שוב ברכה ראשונה, כיוון שהשתיה הראשונה התעכלה והסתיימה ועכשיו מתחילה שתיה חדשה³⁵.

תרופות

לז. עירווי נוזלים אינו נכלל באיסור אכילה ושתיה ביום הכיפורים, ומותר לחולה לקבלו ביום הכיפורים.

לח. אדם בריא אסור לו להשתמש בעירווי נוזלים לתוך גופו על מנת להקל מעליו את הצום³⁶. לאידך, מי שהותר לו לאכול מחמת חוליו – אין לו להחליף את האכילה בעירווי, ועליו לאכול כרגיל³⁷.

לט. חולה שאין בו סכנה שצריך לקחת תרופה קבועה:

גלולה שאין לה טעם – יכול לקחתה, לכתחילה יש לבלעה ללא מים, אך אם אינו יכול לקחתה ללא מים, נכון שיערב את המים עם דבר מר. כגון, תמצית תה חזקה³⁸.

(33) וזה קורה כאשר שתו שלוש פעמים בתוך 6-9 דקות, כי רביעית היא 86 סמ"ק ובכל פעם מותר לשתות עד 40 סמ"ק.

(34) כיון שיש כאן שתיה של רביעית בתוך אכילת פרס. ובשארית יהודה סימן טו הביא ששמע מרבנו שלענין ברכות הנהנין ההפסק בין שתיה לשתיה הוא אכילת פרס ולענין יוכ"פ שיטת הרמב"ם היא שההפסק הוא כדי שתיית רביעית, עיי"ש.

(35) סדר ברכה"נ סוף פ"ה.

(36) פסקי תשובות סימן תרי"ב ס"א.

(37) שם סימן תרי"ח ס"ג.

(38) סדר ברכות הנהנין פרק ז' ס"ז "אם שותה להבליע לוגמתו שחנקתו, אינו מברך

כו"ו".

אם יש לתרופה טעם טוב – נכון שיערב את את התרופה עם מים מרים, כאמור לעיל³⁹.

רחיצה

מ. כל רחיצה של תענוג אסורה ביום הכיפורים.

מא. רחיצה שנועדה להעביר לכלוך, מותרת, כגון לרחוץ את ידיו אם התלכלכו, לרחוץ תינוק מטינוף וכדומה, מותר⁴⁰.

מב. כלה בתוך שלושים יום מחתונתה, מותרת ברחיצת פניה⁴¹.

מג. נטילת הידיים – נותן מים עד קשרי האצבעות ולא על כל היד.

מד. בעת נטילת ידיים בבוקר, מותר לנגב את הידיים באמצעות מגבת, ולאחר מכן להעביר את המגבת הלחה על הפנים, כדי להעביר חבלי שינה⁴².

מה. היוצא לבית הכסא – אם לא נגע במקומות המכוסים אינו יכול ליטול ידיו. שהרי אינו מחוייב בזה.

על כן, בליל יום הכיפורים אחר התפילה, כאשר יוצא לבית הכסא – יגע במקומות המכוסים כדי שיתחייב בנטילת ידיים, ואזי יטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו – כדי שיוכל לברך "אשר יצר" בידיים טהורות.

אבל ביום, יכול ליטול ידיו גם ללא שיגע במקומות המכוסים מאחר שצריך להתפלל אחר כך⁴³.

מו. באם חלק מגופו מלוכלך, מותר לשטוף באותו המקום – כי אין זה לשם תענוג. ובלבד שיזהר לשטוף את המקום זה בלבד⁴⁴.

(39) ע"פ המבואר בשו"ע אדה"ז סימן תרי"ב סי"ד.

(40) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ג, ס"א.

(41) שם, סי"ח. רחיצת המקום לצורך הפס"ט, מותרת במים צוננים. שם, סכ"א.

(42) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ג ס"ב.

(43) שו"ע אדה"ז שם ס"ד-ה.

(44) שו"ע אדה"ז שם ס"א.

מז. ילדים שהגיעו לגיל חינוך, צריכים גם הם להקפיד שלא לרחוץ את גופם ואת ידיהם.

נעילת הסנדל

מח. אסור לנעול נעלי עור – בין אם העור בחלקו העליון של הנעל ובין אם הוא בסוליה⁴⁵ – בין בבית ובין ברשות הרבים⁴⁶. ויש להחמיר אפילו שלא לעמוד על גבי כרים וכסתות של עור⁴⁷.

מט. מותר לנעול נעליים נוחות, אם אינם עשויים מעור⁴⁸.

נ. יולדת בתוך שלושים יום ללידתה וכן חולה – מותרים לנעול נעלי עור, אם יש להם צורך בכך⁴⁹.

נא. ילדים שהגיעו לגיל חינוך, צריכים גם הם לנעול נעליים שאינם של עור.

נב. יום כיפור אסור בתשמיש המיטה, ונוהגים את כל ההרחקות בין איש לאשתו – בין ביום ובין בלילה⁵⁰.

עשיית מלאכה

נג. יום הכיפורים אסור בכל מלאכה – כמו בשבת⁵¹.

45) משנ"ב סימן תרי"ג ס"ק ו וכה"ח שם ס"ק י.

46) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ד ס"ג.

47) שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

48) וראה הלשון בשו"ע אדה"ז ס"ג שם "וכל שאינו של עור אינו נקרא מנעל אלא מלבוש".

49) פסק"ת סימן תרי"ד ס"ה.

50) שו"ע אדה"ז סימן תרט"ו ס"א.

51) קיצשו"ע סימן קלב ס"א.

פרק כג נטילת לולב

זמן הנטילה

- א. ביום הראשון של חג הסוכות, מהדרים ביותר להשכים בבוקר כדי לקיים מצוות לולב¹.
- ב. זמן נטילת לולב רק אחרי נץ החמה²,
- ג. נוהגים שלא לאכול ולא לשותות כלל קודם נטילת הלולב³.

לולב השאול

- ד. ביום הראשון של חג – ד' המינים צריכים להיות שלו, ואינו יוצא בלולב השאול מחבירו⁴.
- ה. כשנותנים את ארבעת המינים לאחר לברך, נכון לומר בפירוש שהוא ב"מתנה על מנת להחזיר", ובפרט ביום הראשון⁵.
- ו. בדיעבד גם אם לא אמר בפירוש שזו "מתנה על מנת להחזיר" קנה השני ויצא ידי חובתו. שהרי משאיל לו לקיים את המצווה, ומן הסתם היה בכוונתו להשאיל באופן הראוי לצאת בו ידי חובה⁶.
- ז. שניים שקנו אתרוג לקיום מצוות ארבעת המינים בשותפות, מותרים לברך עליו ביום הראשון של החג, ואינם צריכים לומר זה לזה "במתנה על מנת להחזיר" וכדומה⁷.

(1) ספר המנהגים עמ' 66, וראה שו"ע סימן תרנ"ב ס"א.

(2) שו"ע שם.

(3) שו"ע שם ס"ב, רוקח סימן שנג, פסק"ת שם אות ה'. וכן הוא בכל ימי החג.

(4) שו"ע סימן תרנ"ח ס"ג,

(5) ספר המנהגים ע' 66. וכך היא הנהגת כ"ק אד"ש בכל ימי חג הסוכות, גם בחוה"מ

כשמוסר את ארבעת המינים עבור הציבור, אומר "מתנה על מנת להחזיר".

(6) שו"ע שם ס"ה, ע"ד קיום מצוות ציצית עי' שו"ע אדה"ז סימן י"ד.

(7) שו"ע סימן תרנ"ח ס"ז, בדברי הרמ"א.

ח. נתינה לילד: ביום הראשון של החג – לא יתן במתנה את ארבעת המינים שלו (או חלק מהם, כגון: אתרוג קלבריא) לקטן – כי הקטן קונה, אך אינו יכול להקנות לאחרים.⁸

ט. אם ביום הראשון של חג נתן את ארבעת המינים לקטן /מתנה על מנת להחזיר/ עדיין יכול להמשיך לעשות איתם מבצע ד' מינים. אמנם, לכתחילה אין ליתן לקטן באופן זה.⁹

סדר נטילת הלולב

י. נטילה בסוכה: מצוות נטילת לולב בסוכה היא מצוה מן המובחר. ולפיכך, בבוקר קודם שיתפלל – יברך על הלולב בעודו בסוכה¹⁰.

יא. סדר הנטילה:

1. בשעת הברכה צריך שהאתרוג יהיה מונח לפניו, באופן שהוא מוכן לנטילה מיד אחרי הברכה.

אמנם, יש להיזהר שלא להוציא מהקופסא את האתרוג ולהחזיק בו – כאשר הלולב בידו השניה. אלא יניח את הלולב על השולחן, ואז יוציא את האתרוג להכינו לברכה.

וטעם הדבר: כאשר אוחז את הלולב והאתרוג בשתי ידיו, מקיים כבר את המצווה – לחלק מהדיעות, ואזי כבר אינו יכול לברך על הנטילה. לכן יש להיזהר שלא להגיע למצב זה.

(8) שו"ע שם ס"ו. אם מאיזה סיבה נצרך לתת לקטן ראה בעיונים אות י"א מה עליו לעשות.

(9) כיון שהקטן לא יכול להקנות בחזרה ממילא המתנה בטלה וארבעת המינים נשארו שלו כפי שהיו מקודם, אמנם לכתחילה אין לעשות כן כמבואר בשו"ת מהרי"ץ חיות סימן נח משום למדו לשונם דבר שקר ועוד ע"ש. אבל בקנין לזמן לדעת כמה פוסקים אף נתינה למבוגר בכה"ג נקרא שלו ויוצא ידי חובה כמבואר בכנה"ג ובקצות החושן סימן רמא ועוד, ולכן זה עדיף מהשאלה.

(10) סידור אדה"ז.

2. עומד כשפניו למזרח¹¹, ונוטל הלולב ביד ימין, כששדרת הלולב מול פניו¹².

3. מברך "ברוך אתה . . על נטילת לולב".

4. נוטל האתרוג ביד שמאל, ומתחיל לברך "ברוך אתה . . שהחיינו".

5. בסיום הברכה מחבר את הלולב לאתרוג, ומנענע קצת.

חיבור הלולב והאתרוג נעשה כך: מחבר את תחתית הלולב לשליש העליון של האתרוג, אשר אוחזו באלכסון קצת – ואז מנענע קצת¹³.

6. בסיום הברכה והנענוע – עושה את 'סדר הנענועים' כפי שיבואר לקמן.

יב. איטר יד, אוחזו את הלולב ביד שמאל ואת האתרוג ביד ימין, וכן בנענועים¹⁴.

כבר ידועה הנהגת כ"ק מו"ח אדמו"ר שנתן לכו"כ לברך בהאתרוג שלו, ומסופר על אחד הרה"צ שהתנהג כן בקביעות, וכששאלוהו, והרי ע"י המשמוש נוגעים בהעניין דהדר, ענה, שאין לך הדר מזה שכו"כ מבני יקיימו בו מצוה נעלית זו . . ואם בכל המצות כן, עאכו"כ בזה המצוה שענינה אחדות כל ישראל. (לקו"ש ח"ט ע' 390)

יג. יש ליטול את ד' המינים 'דרך גדילתן'. יש לשים לב לכך בעיקר בנטילת האתרוג – שיש לאחזו כשהעוקץ כלפי מטה¹⁵.

סדר הנענועים

יד. עומד ופניו לצד מזרח.

(11) מג"א סימן תרנ"א סקכ"א.

(12) סידור אדה"ז, ספר המנהגים עמוד 66.

(13) ספר המנהגים עמ' 66.

(14) שו"ע אדה"ז סימן תרנ"א סי"ד.

(15) שו"ע אדה"ז תרנ"א סי"ב.

יש להדגיש: המנהג הוא לעמוד לצד 'מזרח' ולא לצד 'ירושלים', ולכן אם 'ארון הקודש' נמצא בצד דרום או צפון, עליו לסובב את פניו לצד מזרח בשעת הנענועים.

טו. בכל פעם שמנענע, מתחיל את הנענוע כאשר הד' מינים צמודים לחזה – במקום שמכים באמירת 'אשמנו'¹⁶, מול הלב – לאחר מכן, מנענע, ומחזירים לחזה בסיום כל נענוע¹⁷.

טז. בכל צד מנענע שלוש פעמים. דהיינו, מוליך מביא שלוש פעמים¹⁸.

יז. סדר הנענועים ואופןם הוא כדלהלן:

1. מנענע לצד דרום – באלכסון לקרן דרומית מזרחית.
 2. מנענע לצד צפון – באלכסון לקרן צפונית מזרחית.
 3. מנענע לצד מזרח – ישר לאמצע המזרח.
 4. מנענע למעלה – ישר לכיוון מעלה. כשמוריד בחזרה, מוריד מעט למטה מן החזה, ואז מצמידו לחזה.
 5. מנענע למטה, באופן שמוריד את הד' מינים כמו שהם עומדים בצורה הרגילה. אך לא יהפוך אותם, באופן שראש הלולב לכיוון מטה.
- כאשר מעלה בחזרה, מעלה מעט מעל לחזה, ואז מצמידו לחזה.
6. מנענע למערב – נשאר לעמוד כשפניו כלפי המזרח, ומנענע לכיוון מערב.
 7. מנענע שתי פעמים באלכסון לקרן מערבית דרומית. בפעם השלישית, מנענע לאמצע המערב¹⁹.

16) ספר המנהגים ע' 66. שמחת תורה תרס"ט, תורת שלום ע' קלז.

17) לקו"ש ח"ד ע' 1162, אוצר מנהגי חב"ד ע' רצ.

18) סידור אדה"ז.

19) ספר המנהגים ע' 66.

יח. במשך כל הנענועים האחרוג מכוסה בידו. בנענוע האחרון, מגלים קצת את האחרוג²⁰.

יט. כשמנענע יזהר שלא יגע ראש הלולב בכותל²¹.

כ. מנהג כ"ק אד"ש: לאחר כל הולכה מנענע קלות הלולב ורק לאחר מכן מחזיר אותו. בהחזרת הד' מינים, מביא את הלולב אל מול החזה ואחר כך בתנועה נוספת מביאו אל החזה ממש. במשך כל זמן הנענועים עומד במקום אחד ולא מפנה פניו לכיוון הנענועים, אלא רק הנפת הידיים וחלק הגוף העליון.

כא. נשים: נשים מברכות על נטילת לולב²², ומנענעות לכל הפחות נענוע כל שהוא.

כב. ראוי שאשה תוריד את הטבעת שעל האצבע, לפני נטילת ד' מינים²³.

כג. מחמת שנטילת הלולב נעשית בסוכה, יש מקום לחייבה בברכת "לישב בסוכה"²⁴, ועל כן היה ראוי אשר תיכף אחר הנטילה והנענועים, יאכל מזונות כביצה (56 סמ"ק), ויברך "לישב בסוכה".

מבצע ד' מינים

כד. בימי חג הסוכות, יש ללכת ולזכות יהודים בברכה על ד' מינים²⁵. כדאי ונכון להשתדל שיברכו על ארבעת המינים בתוך סוכה²⁶.

כה. באם אפשר, כדאי לדאוג שיאכלו מיני מזונות ויברכו "לישב בסוכה"²⁷.

(20) ספר המנהגים עמ' 66.

(21) סידור אדה"ז.

(22) עפ"י שו"ע אדה"ז סימן י"ז ס"ג.

(23) משנ"ב סימן תרנ"א סקל"ו. אמנם, במבצע ד' מינים כדאי שלא להקפיד על כך,

כדי שלא לגרום לאשה להימנע ולחשוש מלברך.

(24) מדין 'טיוול בסוכה'.

(25) ספר המנהגים ע' 67.

(26) הוראת כ"ק אד"ש ע"י המזכירות.

(27) הוראת כ"ק אד"ש ע"י המזכירות.

כו. ברכה: אם לא נטל לולב ביום הראשון, יברך שהחיינו בפעם הראשונה שמקיים את המצווה.

כז. כדאי ונכון לתת את ד' המינים לאנשים "מתנה על מנת להחזיר" ובפרט ביום הראשון. אך כאמור לעיל, אף אם לא אמר - יצאו האנשים ידי חובה.

כח. נשים: למרות שנשים לא חייבות במצוות שאין הזמן גרמא, נהגו הנשים להקפיד וליטול ד' מינים. על כן, גם ב'מבצע לולב' ראוי ונכון להציע גם לנשים ליטול ד' מינים ובברכה²⁸.

(28) באם נותנים ביו"ט הראשון את הד' מינים לאשה נשואה - ראוי לומר שהנתינה היא באופן שתוכל לקיים את חובת המצוה בשלימות (או לומר שאין לבעלה חלק בזה). ראה ביכורי יעקב סימן תרנז והליכות שלמה.

ההלכה החדשה

ההלכה למעשה

**חדש
על המדר!**
התשובות
לכל השאלות

**חגי תשרי,
דיני תקיעת שופר,
ד' מינים, חול המועד
ועוד - כל ההלכות
והמנהגים בספר אחד!**

הספר השני בסדרת
"הלכה למעשה" על חגי
תשרי מגיש ליקוט מקיף
והדרכה בשפה ברורה
על כל חגי תשרי בצירוף
תרשימים וטבלאות סיכום
מבית מכון הלכה חב"ד

חובה בכל בית!

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

חברי
"אגודת התומכים"
מקבלים את כל
סדרת הלכה למעשה
ישירות לביתם

להצטרפות 02-3011770
SMSLARAV.CO.IL
או באתר
בדף הרשמה המאובטח